

РЕЦЕНЗІЯ
доктора юридичних наук, професора,
завідувача кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету
ЛУКАСЕВИЧ-КРУТНИК Ірини Степанівни
на дисертацію БЛЕЦЬКОЇ Юлії Юріївни
на тему «Договір страхування цивільно-правової відповідальності»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 Право з галузі знань 08 Право

Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлена динамічним розвитком страхового ринку України, фундаментальними трансформаціями сучасного цивільного обігу та необхідністю забезпечення належного захисту майнових інтересів учасників правовідносин в умовах зростання ризиків заподіяння шкоди. В епоху стрімкої діджиталізації суспільних відносин інститут страхування відповідальності набуває особливого значення як ефективний механізм компенсації шкоди та превентивного управління ризиками.

В умовах воєнного стану в Україні актуальність обраної тематики тільки підсилюється. Введення воєнного стану 24 лютого 2022 р. кардинально змінило умови функціонування страхового ринку, спричинило виникнення нових ризиків заподіяння шкоди та поставило перед цивілістикою завдання переосмислення традиційних правових конструкцій крізь призму обставин воєнного часу.

В контексті зазначеного варто зауважити, що в доктрині приватного права договір страхування загалом та окремі договори страхування цивільно-правової відповідальності неодноразово ставали предметом наукових досліджень сучасних цивілістів (Н. В. Міловська «Теоретичні засади цивільно-правового регулювання договірних відносин зі страхування», дис. докт. юрид. наук, 2019 р.; О. О. Менделя «Договір страхування цивільно-правової відповідальності закладів охорони здоров'я», дис. докт. філос., 2023 р.; Л. А. Зубкова «Цивільно-правове регулювання страхування відповідальності власників наземних транспортних засобів», дис. канд. юрид. наук, 2016 р. та ін.). Втім в українській науці цивільного права системних досліджень саме договору страхування цивільно-правової відповідальності не проводилося. У зв'язку з цим не викликає сумнівів потреба в науковому опрацюванні теоретичних та практичних проблем зазначеної тематики. Тому дослідження договору страхування цивільно-

правової відповідальності є своєчасним та таким, що спрямоване на висвітлення важливих питань сьогодення.

Вищенаведене дає підстави для висновку, що дисертація Білецької Юлії Юріївни на тему «Договір страхування цивільно-правової відповідальності» є актуальною, а результати цього дослідження можуть бути цінними як для цивілістичної науки, так і для практики застосування чинного законодавства України.

Закономірним з огляду на актуальність теми є **зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами**. Тематика даного дослідження узгоджується із цілями сталого розвитку України на період до 2030 року (визначені Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019).

Тема дисертації Білецької Юлії Юріївни «Договір страхування цивільно-правової відповідальності» відповідає проблематиці дисертаційних досліджень за спеціальністю 081 Право з галузі знань 08 Право.

Оцінка змісту, завершеності та ступеню новизни дисертаційної роботи.

Ознайомлення зі змістом дисертації дає підстави для висновку, що вона відповідає усім вимогам чинного законодавства України щодо структури та оформлення такого виду наукових робіт.

Структура дисертаційної роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у формуванні нових теоретичних положень договору страхування цивільно-правової відповідальності, а також у виробленні науково обґрунтованих висновків та пропозицій, спрямованих на розвиток цивілістичної доктрини, удосконалення національного законодавства з урахуванням європейського досвіду у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети в дисертації сформульовано наступні завдання:

- визначити поняття, значення та функції страхування цивільно-правової відповідальності;
- дослідити генезу договору страхування цивільно-правової відповідальності;
- проаналізувати правову природу договору страхування цивільно-правової відповідальності;

- охарактеризувати поняття, види та особливості договору страхування цивільно-правової відповідальності;
- здійснити аналіз правового статусу сторін договору страхування цивільно-правової відповідальності;
- дослідити виконання, зміну та припинення договору страхування цивільно-правової відповідальності;
- з'ясувати особливості страхування цивільно-правової відповідальності у країнах Європейського Союзу;
- обґрунтувати перспективи імплементації європейського досвіду в законодавство України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають внаслідок укладення, виконання та припинення договору страхування цивільно-правової відповідальності.

Предметом дослідження є законодавче регулювання договору страхування цивільно-правової відповідальності, наукові праці з тематики дисертаційної роботи та матеріали судової практики у даній сфері.

Правильно сформульовані мета, завдання, предмет та об'єкт дослідження покладені в основу побудови дисертаційної роботи. Дисертація складається з анотації, змісту, вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків до кожного розділу, висновків до дисертації, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг рукопису дисертації становить 239 сторінок, із яких основний текст 200 сторінок, список використаних джерел із 183 найменувань на 21 сторінці.

Ознайомлення із текстом дисертації на тему «Договір страхування цивільно-правової відповідальності» залишає позитивне враження. Дисертаційна робота виконана відповідно до вимог чинного законодавства України, які ставляться до такого виду робіт, викладена логічно та послідовно, поступово розкриваючи кожне наступне із зазначених на початку дисертації завдань.

Внаслідок поглибленого аналізу законодавства, осмислення проблем юридичної практики та положень правової науки автор сформулював низку доктринально нових і значимих у правовому сенсі положень і висновків. Тому з

впевненістю можна стверджувати, що дисертаційна робота характеризується науковою новизною, адже дисертація є одним із перших всебічних системних досліджень договору страхування цивільно-правової відповідальності в українській юридичній науці.

На схвалення заслуговують більшість висновків та пропозицій, сформульованих у дисертації, а також нових або таких, що містять елементи наукової новизни, положень, які виносяться дисертантом на захист.

На підтримку заслуговує положення наукової новизни, за яким визначено необхідність усунення термінологічної неузгодженості у сфері страхування шляхом уніфікації поняття «страхування цивільно-правової відповідальності» у всіх нормативно-правових актах України (*С. 18 дис.*).

Актуальним в умовах сьогодення видається положення наукової новизни про доцільність розширення законодавчого підходу до розуміння об'єкта страхування, зокрема шляхом включення до нього цивільно-правової відповідальності за заподіяну шкоду не тільки особі або її майну, а також навколишньому середовищу, що сприятиме комплексному врахуванню усіх видів ризиків (*С. 18 дис.*).

Цінною з наукової точки зору є запропоноване в положеннях наукової новизни поняття договору страхування цивільно-правової відповідальності, під яким варто розуміти домовленість між страховиком і страхувальником, за якою страховик зобов'язується за плату у разі настання визначеного страхового випадку, що спричинив заподіяння шкоди третім особам, здійснити страхову виплату на користь потерпілих у межах визначеної страхової суми, а страхувальник – своєчасно вносити страхові платежі та дотримуватись умов договору (*С. 18 дис.*).

Безпосередній вихід в практичну площину має запропоноване серед положень наукової новизни, що виносяться вперше, твердження про необхідність встановлення чітких технічних критеріїв для визначення поняття «транспортні засоби», як це передбачено Директивою (ЄС) 2021/2118. Відсутність таких критеріїв у чинному законодавстві дозволяє виключити деякі транспортні засоби з джерел підвищеної небезпеки та з переліку об'єктів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, а автоматичне

зарахування частини таких засобів до категорії «інших механічних транспортних засобів» призводять до правової невизначеності щодо обов'язку їх страхування (С. 19 дис.).

Цікавою з теоретичної точки зору є удосконалена дисертанткою класифікація видів договорів страхування цивільно-правової відповідальності за різними критеріями, зокрема: 1) за характером обов'язковості укладення договору: обов'язкове страхування, добровільне страхування; 2) за ознакою шкідливих наслідків, на випадок настання яких укладається договір: шкода особі (її життю та здоров'ю), шкода майну третіх осіб, шкода навколишньому середовищу; 3) за видами відповідальності, страхування якої передбачено договором: відповідальність, пов'язана із здійсненням професійної діяльності, відповідальність власників об'єктів підвищеної небезпеки або діяльності з підвищеним ризиком; 4) за обсягом страхового покриття (захисту): універсальне, спеціальне (С. 19-20 дис.).

Новаторськими є запропоновані серед положень наукової новизни положення щодо необхідності переорієнтації договірного регулювання страхування цивільно-правової відповідальності в умовах воєнного стану на включення воєнних ризиків, адаптивність до форс-мажорних обставин та максимальну клієнтоорієнтованість (С. 20 дис.).

В дисертаційній роботі набуло подальшого розвитку положення про доцільність уніфікації підходів до перевірки страхування транспортних засобів, у тому числі зареєстрованих за межами держав-членів ЄС. Забезпечення оптимальних умов для кінцевих споживачів має важливе значення в контексті європейської інтеграції, оскільки сприяє поступовій адаптації громадян України до правових стандартів і практик ЄС (С. 20 дис.).

Особливої уваги у дисертаційній роботі заслуговує дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання страхування цивільно-правової відповідальності та перспективи його імплементації в Україні, адже порівняльно-правовий аналіз є дієвим засобом удосконалення страхового законодавства України, оскільки дозволяє виявити ефективні механізми правового регулювання у сфері страхування, апробовані в інших правових порядках (С. 161 -205 дис.).

Науковою оригінальністю та значимістю відзначаються й інші висновки дисертаційної роботи, які впливають безпосередньо зі змісту роботи, є логічними та послідовними, відображають основні результати дослідження та процес висвітлення авторського бачення теоретичних та практичних проблем в тексті наукової роботи.

Виходячи з аналізу основної частини дисертації, можна дійти висновку, що мета наукової роботи в процесі виконання дослідження була досягнута, а завдання виконані. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, яка містить науково обґрунтовані положення наукової новизни.

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації та їх достовірність. Дисертаційна робота Білецької Юлії Юріївни є ґрунтовним науковим дослідженням теоретичних та практичних проблем правового регулювання договірних відносин страхування цивільно-правової відповідальності, що забезпечено опрацюванням значної кількості джерел (183 найменування). Дисертантом вивчено відповідне національне законодавство України та законодавство окремих європейських країн (Німеччини та Франції), наукові точки зору, а також окрему судову практику у справах щодо досліджуваної проблематики. Високий науковий рівень написання роботи підтримується завдяки використанню широкого кола загальнонаукових та спеціальних юридичних методів. Все це вказує на достатню обґрунтованість та достовірність вироблених у дисертації наукових положень, висновків та пропозицій.

Оскільки дисертація є самостійним науковим дослідженням, а всі сформульовані в дисертаційній роботі теоретичні положення, висновки та пропозиції, які виносяться на захист, отримані автором самостійно на підставі власного авторського дослідження, аналізу літературних джерел, національної нормативно-правової бази, судової практики, можна стверджувати про особистий внесок здобувача в науку цивільного права.

Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності.

Аналіз тексту дисертації, а також публікацій автора за темою дисертації свідчить про відсутність ознак порушення автором вимог академічної доброчесності. В дисертаційній роботі та публікаціях автора наявні посилання

на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень та інших відомостей, дотримано вимоги норм законодавства про авторське право, а також надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані у роботі теоретичні положення і висновки, а також пропозиції та рекомендації можуть знайти застосування у:

–*науково-дослідній сфері*: для подальшого розвитку наукових досліджень у сфері договору страхування цивільно-правової відповідальності як в Україні, так і в інших правових системах за кордоном;

–*практичній сфері*: у професійній практиці щодо укладення, зміни, виконання та припинення договору страхування цивільно-правової відповідальності;

–*освітньому процесі*: при проведенні занять із навчальних предметів «Цивільне право (особлива частина)» та «Страхове право», використовуючи матеріали дисертації для формування у здобувачів освіти цілісного розуміння правового регулювання страхування цивільно-правової відповідальності.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні теоретичні і практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження висвітлено у 8 публікаціях: 4 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджений МОН України, 4 – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

В цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю та підтримуючи більшість висновків до дисертації та положень, які мають ознаки наукової новизни та виносяться на захист, звертаємо увагу на окремі положення, які, на наш погляд, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час публічного захисту дисертації.

1. Потребує додаткового обґрунтування запропонований серед положень наукової новизни підхід до розуміння комплексної правової природи договору страхування цивільно-правової відповідальності, який обґрунтовується

поєднанням у ньому елементів деліктної та договірної відповідальності та забезпечує досягнення мети даного виду страхування – захист прав та законних інтересів страхувальника шляхом реалізації компенсаційного механізму відшкодування шкоди, заподіяної третій особі (С. 19 дис.).

2. Цікавим та інноваційним є запропоноване дисертанткою положення про доцільність впровадження страхування цивільно-правової відповідальності у сфері штучного інтелекту, шляхом запровадження обов'язкового страхування відповідальності розробників і постачальників високоризикових систем штучного інтелекту, що враховують специфіку технологій, ризики та особливості сфер їх застосування (С. 18-19 дис.). Втім таке твердження потребує додаткових пояснень автора щодо можливих механізмів його реалізації на практиці.

3. Дискусійним видається положення щодо доцільності впровадження обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності адвоката, як превентивного механізму захисту прав клієнтів і третіх осіб з огляду на ризики, які виникають у разі заподіяння шкоди, спричиненої помилками при використанні у професійній діяльності сучасних технологій (зокрема штучного інтелекту) (С. 20 дис.). Страхування відповідальності адвоката особливо актуально в контексті євроінтеграційних процесів, адже досвід країн Європейського Союзу демонструє обов'язковість страхування професійної відповідальності для широкого кола суб'єктів як стандарт цивілізованого ринку. Втім чи готове українське суспільство та юридична спільнота сприйняти страхування ризиків заподіяння шкоди адвокатами при використанні ними у своїй професійній діяльності штучного інтелекту, чи не спричинить це колапс у правозастосовній практиці? Верховний Суд в ухвалі від 08 лютого 2024 року у справі № 925/200/22 зазначає, що апелювання представником позивача до «позиції» штучного інтелекту «ChatGPT», згенерованого ним у відповідях з окремого питання, що вже розглянув суд, є виявом неповаги до суддів Верховного Суду, не спрямовані на ефективний захист прав, свобод та інтересів позивача від імовірних порушень з боку відповідача. Тому запропоноване положення наукової новизни потребує додаткового обґрунтування.

4. В умовах рекодифікації цивільного законодавства України доречним було б окремим додатком у дисертації запропонувати проект внесення змін до ЦК України, які належно обґрунтовані в роботі, та могли б бути враховані в законопроектній діяльності.

Втім наведені зауваження стосуються дискусійних або таких, що потребують уточнення, питань та не применшують у цілому високої позитивної оцінки дисертаційного дослідження, яке присвячене актуальній та практично вагомій проблематиці.

Загальний висновок щодо дисертаційної роботи.

В цілому дисертаційна робота Білецької Юлії Юріївни є завершеною науковою працею, яка містить нові науково обґрунтовані результати проведеного здобувачем дослідження договору страхування цивільно-правової відповідальності, що має істотне значення для науки цивільного права.

Дисертація на тему «Договір страхування цивільно-правової відповідальності», подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам, встановленим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами від 21 березня 2022 року № 341, 19 травня 2023 року № 502, 03 травня 2024 року № 507), а її автор – Білецька Юлія Юріївна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право галузі знань 08 – Право.

Рецензент:

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права і процесу*

Західноукраїнського

національного університету

Ірина ЛУКАСЕВИЧ-КРУТНИК

